

שרשאי התוקע לשוח לכתחילה והביא ראייה מנענוע בלולב עיי"ש. ומה שהביא במאמר הנזכר כמשקל נגדי נגד שיטת המאור את שיטת רבנו שמחה המובאת בהגהות מיימוניות שהתוקע ושח צריך לחזור ולברך, נראה שהבין כן מהבית יוסף, אבל בהגהות מיימוניות פרש דברי רבנו שמחה שהם רק בשח עד סוף תקיעות שבמיושב אבל בשח בין תקיעות שבמיושב לתקיעות שבעמידה גם רבנו שמחה מודה שאינו חוזר ומברך.

היוצא לנו שלדעת הרמב"ם והמגיד משנה והמאור והר"ן והריטב"א והרי"ז, ובספר שבלי הלקט סימן ש"ג הביא כן בשם בעל הדברות והרי"ד לדחות דברי ריש מתיבתא, ועיין במאירי שיטה חדשה שאיסור שיחה אינו אלא מהתחלת העמידה אבל לפני כן מותר לשוח, אין לאסור על כל פנים לשומע שאינו מברך להפסיק בין תקיעות שבמיושב לשבעמידה. ונהי שלכתחילה יש להורות כפסק השלחן ערוך שלא שנא התוקע לא שנא השומע אסור וכדעת רב סעדיה ורב האי והרי"ף גיאות ורבנו שמחה והרא"ש והטור ועוד ראשונים, ובאגודה ובשבלי הלקט כתבו שהרי"ף הביא כן בשם ריש מתיבתא אף שאינו ברי"ף שלפנינו, מכל מקום בשעת הדחק פשוט שיכול לסמוך על רוב שאר ראשונים. ומכאן להוראת הגמ"ז זצלה"ה שהחלש לבו יחכה עד אחרי תקיעות שבמיושב ויקדש ויטעום מעט בצנעא וכן אני נוהג, ושלא כשו"ת

התם סופר שנראה שמחמיר יתר על המדה בזה ועיין מה שכתבתי בזה [סימן יד]. ואף שחמור יותר להתיר לקהל שלם לאכול אחרי תקיעות שבמיושב ואפילו כל איש בביתו, מכל מקום בשעת דחק גדול שעוברים על איסור ודאי של אכילה קודם תקיעות וצריך לבטל המנהג, לע"ד יש לסמוך על דעת המתירים ועדיף הוא.

ואם אי אפשר לבטל מנהג האכילה קודם התקיעות לכל הפחות צריך לתקן הפסקה קודם קריאת התורה מיד אחרי תפילת שחרית שאז אין בזה זלזול כל כך למצות שופר, שלא כמו עכשיו שמככים עד שעת התקיעות ויוצאים לאכול ואין קטיגור נעשה סניגור וכי יש במנהגם ערבוב השטן הלא השטן מרקד מזה. ואם יתמהו הקהל אדרבה יצאו נשכרים להבין חומרת הדבר, והרבה מהם לא יאכלו כלל על ידי זה ומי שחלש באמת יאכל והזמן אפשר למלאות בהרצאת תורה. ויש בהפסקה מיד אחרי שחרית קודם קריאת התורה הסמך ממנהג קצת אחרונים שעשו כן כמו שנראה בשדי חמד וכן שמעתי שנוהגים כן בירושלים היום, אבל לאכול מיד לפני התקיעות בודאי גריע טפי.

יהודה הרצל הנקין
רב אזורי

סימן טז

מלוי פיו שחוק האם מותר בשמחה של מצוה

ביה, תשרי תש"ם
דברים בפני קהילה אחת

במסכת ברכות דף ל"א עמוד א' אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה שנאמר (תהלים קכו) אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה, אימתי בומן שיאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה, אמרו עליו על ריש לקיש שמימיו לא מלא שחוק פיו בעולם הזה מכי שמעיה מרבי יוחנן רביה עכ"ל. ובשלחן

ערוך אורח חיים סימן תק"ס סעיף ה' כתב אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה, וכתב שם הט"ז כ"כ בשם רבינו יונה דמשמע גם שלא בזמן הגלות דלא כנוסח הטור שכתב בגלות הזה ונלע"ד שיש חילוק בזה דלענין שמחה שאינה של מצוה ודאי אסור אפי' שלא בזמן הגלות למלא פיו שחוק אבל בשמחה של מצוה היה היתר בזמן שבית המקדש קיים כגון שמחת בית השואבה ושמחת דוד שהיה מכרכר בכל עוז ובזמן הגלות ערבה כל שמחה ואפי' בשמחה של מצוה כגון בחתונה או פורים מ"מ לא ימלא פיו שחוק

כנלע"ד נכון עכ"ל. ובאליהו רבה הביא מפרושו לספר תהלים שמותר למלא פיו שחוק של מצוה, ואחר כך הביא דברי הט"ז והניח בצ"ע.

ולע"ד שלא כט"ז מה' טעמים. הא', כי בגמרא שם דף ל' עמוד ב' אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא בדח טובא אמר וגילו ברעדה כתיב א"ל אנא תפילין מנחנא, רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי זירא חזייה דהוה קא בדח טובא אמר ליה בכל עצב יהיה מותר כתיב א"ל אנא תפילין מנחנא עכ"ל, ופרש רבינו יונה תפילין מנחנא ר"ל שמחת מצוה אני שמח כי הייתי חולה במעי ולא יכולתי להניח תפילין וכו' ועכשיו שגתרפאתי אני שמח בקיום המצוה עכ"ל, ואם שמחה של מצוה אסורה עדיין ליהוי אסור מדברי רבי יוחנן. וכן מבואר ברבנו יונה שם שכתב שצריכים לגרוס במעשה של אביי אנא תפילין מנחנא שהיאך אפשר שאביי היה שמח ללא דבר מצוה כיון שהשמחה שאין בה מצוה אסורה עכ"ל, הרי ששמחה של מצוה מותרת, ומה שכתב אחר כך שאסור למלאות שחוק פיו בעוה"ז בשום ענין וכו' עכ"ל על כרחק אינו בא לסתור דברי עצמו אלא מיירי בשמחה שאינה של מצוה. ואף על פי שיש לחלק שבדיחא טובא של אביי שרי אבל מלוי שחוק פיו של רבי יוחנן הוי שמחה יותר גדולה ואסור וכמו שמחלק המאירי, אין רבנו יונה מחלק כן, שכתב בדב"ה וגילו ברעדה כדי שלא ימשך מתוך השמחה לתענוגי העולם וישכח עניני הבורא עכ"ל וכתב בדב"ה אסור לאדם שימלא שחוק פיו וכו' שהשמחה מרגילה את האדם שישכח המצוה כמו שאמרנו למעלה עכ"ל, ומשמע ששני העניינים הם משם אחד. וכן מבואר ברי"ף וברא"ש שהביאו מעשה של אביי ומעשה של רבי ירמיה וסיימו וכל כך למה דאמר רבי יוחנן אסור וכו' עכ"ל ומפורש שבדיחותיהו של אביי ושל רבי ירמיה היו בכלל מלוי פיו שחוק של רבי יוחנן, וממילא לשיטת רבנו יונה ששמחה של מצוה מותרת מצד וגילו ברעדה הוא הדין שמותרת מצד מלוי פיו שחוק.

והב', הנה הט"ז פסק כרבנו יונה שאסור למלא פיו שחוק בעולם הזה אפילו כשבית המקדש קיים. ובלבוש כתב שאז ימלא שחוק פינו כתיב לעולם הבא שנהיה נהנין מזיו השכינה ולא בעולם הזה עכ"ל ומשמע שמדבר בעולם שאחרי המוות,

ותמהו עליו האחרונים שבדאי המזמור עוסק בעולם הזה. והמהרש"א באר המזמור שבשיבת ציון היו כחולמים והם אמרו באותה שעה אז ימלא שחוק פינו כלומר בזמן אחר שהיא בגאולה העתידה ולא בימי בית שני. ואולם הפרישה באר שהפסוק קאי אף בימי בית שני כפשוטו אלא שבין בזמן בית שני בין בימות המשיח אימתי ימלא שחוק פינו רק בשעה שיאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה שהיא בשעת נסים אבל לא בשאר ימים אפילו הבית קיים, ודייק כן בדברי רבנו יונה, והביאו הפרי מגדים. ונעלם מהם שבמכילתא פרשת בשלח על הפסוק או ישיר איתא יש או לשעבר ויש או לעתיד לבא וכו', אז ימלא שחוק פינו או יאמרו בגויים הרי אלו לעתיד עכ"ל ומבואר כפרוש המהרש"א. מכל מקום איני יודע למה פסקו האחרונים כרבנו יונה שהוא דעה יחידאה, ולע"ד הלכה כשאר רוב ראשונים שהם רב האי גאון בפרושו לברכות והרמב"ן והמאירי ורבנו ירוחם וספר אהל מועד והטור שתלו האיסור בגלות. וכן פסק הרמ"א בדרכי משה הארוך, ומהשלחן ערוך שכתב אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה עכ"ל אין ראיה כיון שהעתיק לשון הגמרא ומתפרש לכאן ולכאן, ולכן לא הגיה שם הרמ"א. והנה רבנו יונה הוכיח פרושו מדברי רבי יוחנן אסור וכו' בעולם הזה שאם היה תלוי בבית המקדש היה צריך לאמר משחרב הבית, ואם כן קשה לשאר ראשונים, וצריך לאמר שלשון בעולם הזה פרושו בעניני העולם הזה ולהוציא שמחה של מצוה ושוב ראיתי בסביב לאהל שכתב כן בשם ספר סמיכת חכמים. עוד יש להביא ראיה מלשון הספרים שלנו וניסח הרי"ף אמרו עליו על ריש לקיש שמימי לא מלא פיו שחוק בעולם הזה מכי שמעיה מרבי יוחנן רביה עכ"ל שלשון בעולם הזה אין לו מקום כלל, שבשלמא רבי יוחנן היה צריך להשמיע הדין שאסור למלא וכו' בעולם הזה אבל אמרו עליו על ריש לקיש פשיטא שהוא בעולם הזה כי על איזה עולם יעידו, והרמב"ן והרא"ש לא גרסו בעולם הזה בענין ריש לקיש וכן בילקוט תהלים תתפ"א וניחא לגרסתם, אבל לגרסה שלנו ושל הרי"ף קשה, אלא על כרחק בעולם הזה פרושו בעניני העולם הזה שהעידו על ריש לקיש שלא שחק בענינים שלו אבל בעניני שמים שהם שמחה של מצוה הותר לו למלא פיו שחוק. ורק המאירי בפרוש לא כתב כן, שכתב אחרי

בחזון הגאולה אומרים והודאי להם שאינו כן אינם אומרים וכן המסתפק או שאומר בלי ברכה כיון שספק ברכות לאסור. אבל במלוי פיו שחוק שהוא איסור דרבנן וספק איסור דרבנן להקל גם המסתפק יכול להקל, ואין לאמר בזה ספק חסרון ידיעה כי תלוי בנבואה ולא בחכמה ואין לנו נביא. וזהו אפילו בשמחה שאינה של מצוה ועל כל פנים בשמחה של מצוה.

והד', שהרמב"ם השמיט מאמר רבי יוחנן לגמרי וכן הסמ"ג והכלבו ועוד ראשונים, ומה שכתב בהלכות דעות פרק ב' הלכה ז' לא יהא אדם בעל שחוק ומהתלות ולא עצב ואונן אלא שמח כך אמרו

מזה שנאמר (יתחזקאל לו) ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשארו לעמי ישראל וגו' עכ"ל. הנה בענינים אלה הגדולים אומרים מקודם את הנעשה ואחר שנתברר להם הענין בשכלם מצרפים סברות על דרך התלמוד, וכעין זה שכתב הגמ"ז וצלה"ה בענין היתר עגונות בהערות לאוצר הפוסקים כרך ד' עיי"ש. ואם ממאמר ר' אבא אזי אין הוכחה, ראשית לפי פרוש הב' במהרש"א שמדובר בדבר ניסי. שנית, גם אם הוא בדרך הסבוע לא נתפרש לנו שעור נתינת הפרות, ונראה שהוא כדי לכלכל את כל בית ישראל כסיום אותו פסוק כי קרבו לבוא עכ"ל שהוא קבוע גלויות ועיין במסכת מגילה דף י"ז עמוד ב', והוא קבוע כל הגלויות כפסוק שלאחר אחריו והרביתי עליכם אדם כל בית ישראל כלה וגו' עכ"ל. ועל כרחק צריכים להמשך הכתובים, כי הלימוד תלוי בסיום הפרשה והיית להם לנחלה ולא תוסיף עוד לשכלם עכ"ל שמוכח שעוסק בגאולה אחרונה שאין אחריה גלות, כמו שכתב בעיון יעקב. שלישית, שבפסוק שהביא רבי אבא נזכר נתינת פרות וגם קבוע גלויות אבל נתינת פרות בלבד אינה סימן, כפרוש הראשון ברד"ק שכי קרבו לבוא פרושו שקרובים בדרך ולא קרובים בזמן.

רביעית, שבגמרא שם רבי אלעזר אומר אף מזה שנאמר (זכריה ח) כי לפני הימים ההם שכר האדם לא נהיה וגו' עכ"ל פרוש שאמר אין לך קץ מגולה אף מזה ושאינן נתינת פרות סימן המובהק היחיד. ורש"י גרס רבי אלעזר אומר מזה עכ"ל ולא גרס אף, ולפי זה רבי אלעזר חולק על רבי אבא וכן משמע הלשון רבי אלעזר אומר. וחמישית, רבי אבא לא אמר שנתנית פרות היא קץ מגולה אלא אמר שאין לך קץ מגולה מזה עכ"ל בלשון שלילה, ול"מ בא לאמר שאין לצפות לשנוי ניסי ושל אלא כפרוש הב' במהרש"א, ולא העיד על נתינת פרות שהיא מגולה רק שאין מגולה ממנה ודוק. במקום אחר פרשתי טעם הקמת המדינה בחסדיו ית' ואכ"מ.

חורבן צריך שלא להרבות בשמחה אף לדבר מצוה והוא שאמרו אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה ר"ל עד שיבא זמן המשיח עכ"ל. וצ"ע כי סותר דבריו שפתח בחורבן הבית כדעת רוב ראשונים וסיים בימות המשיח כדעת רבנו יונה, וצריך לאמר שעד שיבא זמן המשיח אינו בא לאמר שבימי בית שני היה אסור אלא שבימות המשיח יבנה המקדש שוב ואז יהיה מותר לשמוח כמו לפני החורבן, אבל קשה שלפי פרושו לא תרץ כלום את לשון בעולם הזה.

והג', שרבנו ירוחם והמאירי הזכירו חורבן הבית, אבל רב האי גאון והרמב"ן וספר אהל מועד כתבו בגלות או בזמן הגלות ולא הזכירו החורבן וכן הטור לפי גרסת דרכי משה הארוך והט"ו כתב בזמן הגלות, ובבית יוסף ובדפוסים שלנו הנוסח בטור הוא בזמן הזה. ויש לחקור האם האיסור תלוי בגלות או בחורבן הבית, אף על פי שבשאר ענינים אין חילוק והנמצא בארץ ישראל בזמן הזה חייב בעניני האבלות על החורבן וכן רבי יוחנן וריש לקיש שאסרו למלא פה שחוק בעצמם חיו בארץ ישראל, וכן אין ראיה ממה שהראשונים הזכירו גלות ולא חורבן שסוף סוף היינו הך לגביהם. מכל מקום שונה איסור מילוי פיו שחוק משאר אבלות על החורבן במה שנלמד מאז ימלא שחוק פינו שלפי פשוטו קאי בשיבת ציון גם קודם בנין הבית, ששיבה ראשונה היתה בשנת ג' אלפים ש"צ ואילו בנין הבית התחיל בשנת ת"ח ואטו ביי"ח שנים שבין שיבת ציון לבין התחלת בנין הבית היה אסור למלא שחוק פיהם לדעת רוב ראשונים שפרשו שאז ימלא שחוק פינו קאי שלא בזמן הגלות. ואולם יש לאמר שתלוי באם ה' משיב שיבת ציון כמו בהצהרת כורש ובאם יאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה אבל אחרת לא, אבל אם כן תלוי בהשקפה, ואיני מכריע בזה, וכמו ששאלו את הגמ"ז וצלה"ה בדבר אמירת הלל ביום העצמאות ואמר שלפי דעתו אין לאמרו כלל, והוסיפו ושאלו אותו האם יש למחות במברכים והשיב שיש להם על מה לסמוך והוסיף באור ואמר שדבר זה לא ניתן להכרעה יען כי תלוי בנקודת המבט שיש לאדם על מדינת ישראל בתור שלב בחזון הגאולה. והנה לפי זה לגבי הלל בברכה בחו"ל, הודאי להם * שהוא שלב

* (הג"ח) יש תולים עצמם במסכת סנהדרין דף צ"ח עמוד א' אמר רבי אבא אין לך קץ מגולה

עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו וכו' ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר והמלך דוד מפזז ומכרכר וגו' עכ"ל, ולא נתן גבול לזו. לכן לענין הלכה, אם מפרש הרמב"ם שדברי רבי יוחנן אינם חובה אזי אין פוסקים כמותו אלא כטור ושלחן ערוך שפסקו שאסור לאדם למלא שחוק פיו, ואם מפרש הרמב"ם שדברי רבי יוחנן הם רק בקובע עצמו לכך גם כן לא משמע כן בטור שלחן ערוך ורוב ראשונים, אבל זהו בשמחה שאינה של מצוה שבדאי אוסרים בה ואילו בשמחה של מצוה שאינה מפורש לאיסור בשלחן ערוך אין לאפשי מחלוקת אלא מותר למלא שחוק פיו.

וזהו, שבמסכת שבת דף ל' עמוד ב' פרש"י שהשחוק של שחוק וקלות ראש הוא צחוק ממש, ולפי זה יש לאמר שלא אסר רבי יוחנן אלא בצחוק ממש אבל שמחה בלי צחוק מותרת וכן משמע הכתוב או ימלא שחוק פינו שתלוי בפה. וכן משמע במסכת גדה שם שאמרו לשון גנח והוראתו צחוק ממש ברוב המקומות בתלמוד, ופרש"י שם שהוא מענין איסור למלא פיו שחוק. והגמון וצלה"ה היה מחזיק פיו סגור קצת כשהיה צוחק, ונראה כדי לקיים דבריו של רבי יוחנן. ולפי זה מכואר למה התקיף רבה את אביי מוגילו ברעדה והתקיף רבי זירא את רבי ירמיה מבבל עצב יהיה מותר ולא הביאו מאמר של רבי יוחנן, כי אביי ורבי ירמיה הוו קא בדחן טובא ואין לשון בדה משמע צחוק ממש אלא שמחה ולכן לא שייך לגביהם או ימלא שחוק פינו. ועוד נראה בשיטת רש"י לפי מה שפרש דברי אביי ורבי ירמיה אנא תפלין מנחנא שהם עדות שממשלת קוני ומשרתי עלי עכ"ל, ומבואר יותר בפרוש רב האי גאון דמאן דקביעי ליה תפילי אין יכול להקל ראשו ואי באדח שפיר דמי עכ"ל שמשמע שאביי לא שמח מתוך קיום מצות תפילין שלא כפרוש רבנו יונה אלא ששמח מסבה אחרת ורק התפילין מנעו ממנו קלות ראש, ובהגהות מהרצ"ה חיות ציין כן לרמב"ם הלכות תפילין פרק ד' הלכה כ"ה. ואם כן נראה שאביי שמח בשמחה שאינה של מצוה ולכן התקיף לו רבה והשיב אנא תפילין מנחנא, מה שאין כן אם היה שמח במצוה לא היה רבה מתקיף לאביי כי העוסק במצוה בודאי ממשלת קונו עליו, והוא הדין רבי יוחנן מיירי בשמחה שאינה של מצוה.

חכמים שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה עכ"ל, מקור התחלת דבריו לא יהא אדם בעל שחוק וכו' הוא מסוף דבריו ממסכת אבות פרק ג' ולא ממאמר רבי יוחנן בברכות, וכמו שבדפוס קונשטנדינא משנת רס"ט לסיון הרמב"ם הוא שכך אמרו חכמים וכו' בשי"ן שלפי זה הרמב"ם בעצמו ציין למקורו וכמו שכתב בספר עבודת המלך. וצריך טעם למה השמיט הרמב"ם דברי רבי יוחנן, ולע"ד הוא פרש שאינם אלא מידת חסידות ולא איסור, וראיה ממה שאמרו עליו על ריש לקיש שלא מילא שחוק פיו וכו' עכ"ל שאם דברי רבי יוחנן הם חובה מאי רבותיה של ריש לקיש שקיים דין שלמד מרבו וכמו שהקשו בדומה לזה על יחזקאל במסכת חולין דף ל"ז עמוד א'. ועוד יש לאמר לפי מה שכתב בערוך השלחן שאין האיסור אלא כשעוסק בשחוק זמן מרובה וכו' אבל שחוק בעלמא לית לן בה עכ"ל, ואם כן האיסור כבר כלול בדברי הרמב"ם בהלכות דעות שכך שלא יהא אדם בעל שחוק וכו' שמייירי במרגיל עצמו לכך ולכן לא היה צריך להזכירו בנפרד. ובפרוש רב האי לברכות כתב אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש כי השחוק וקלות ראש מרגילין לערוה ואסמכתא וגילו ברעדה עכ"ל, ונראה שבדרך זו פרש הרמב"ם שגם מלוי פיו שחוק הוא משום שחוק וקלות ראש שמרגילין לערוה והפסוק או ימלא שחוק פינו הוא נמי אסמכתא בעלמא, ולכן השמיט הרמב"ם את כל הפסוקים האלה והביא רק מאמר חכמים ממסכת אבות. וכיון שאין האיסור אלא במרגיל עצמו בשחוק, מתורצת הקושיא מאי רבותיה של ריש לקיש שקיים דברי רבו, שרבי יוחנן אמר שאסור לאדם שימלא שחוק פיו בקביעות אבל אמרו עליו על ריש לקיש שמימיו לא מלא פיו שחוק מכי שמעיה מרבי יוחנן רביה פו' ריש לקיש החמיר על עצמו שלא לשחוק אפילו שלא בקביעות, וזהו דיוק הלשון מימיו כלומר אפילו לשעה קלה. ודומה לזה במסכת גדה דף כ"ג עמוד א' שרבי זירא לא היה גניח כלל, ופרש"י וריטב"א שהחמיר על עצמו יותר מן המתחייב מאיסור למלא שחוק פיו.

ודברי הרמב"ם הם בשמחה שאינה של מצוה, אבל בשמחה של מצוה כתב בהלכות לולב פרק ה' הלכה ט"ו השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן עבודה גדולה היא וכל המונע

אחרי שנתבאר לדעת רוב הראשונים שאין איסור מלוי שחוק פיו בעולם הזה שייך בשמחה של מצוה, נותר לכאר מה שאמרו בגמרא שם מר בריה דרבינא עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קבדחו טובא אייתי כסא דמוקרא בת ארבע מאה זוזי ותבר קמייהו ואעציבו, רב אשי עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קא בדחו טובא אייתי כסא דנוגיתא חירותא ותבר קמייהו ואעציבו וכו' עכ"ל, וממה שלא השיבו רבנן למר בריה דרבינא ולרב אשי שהם עוסקים בשמחת חתן וכלה שהיא מצוה משמע ששפיר העציבו אותם, וקשה על כל הנ"ל וכן קשה מסוגיא הסמוכה ממעשה אביי ומעשה רבי ירמיה שהם הצטדקו ואילו רבנן לא. ואין לאמר שהיה שנוי במידת השמחה, כי בכלם נזכר דקא בדחו טובא באותו לשון, ואין לאמר שהוא דין מיוחד בנישואין ולעשות זכר לחורבן, כי מר בריה דרבינא ורב אשי חזו רבנן דקא בדחו טובא וכו' ומשמע ששברו את הכוס משום ששמחו יותר מדי ולא משום זכר לחורבן, וזהו דאעציבו רבנן שאם משום זכר לחורבן מבעי להו לזכור ולא להתעצב דוקא. וכן מהמשך הסוגיא מוכח שלא בזכר לחורבן עסקינן אלא בטעם כללי למעט בשמחה שהרי אמרו ליה רבנן לרב המנונא זוטי בהלילא דמר בריה דרבינא לישרי לן מר, אמר להו ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן, אמרו ליה אנן מה נעני בתרך א"ל הי תורה והי מצוה דמגנו עלן עכ"ל. וכן בראב"ן סימן קע"ז וברוקח סימן שני"ג פרשו טעם שבירת הכוס מוגילו ברעדה, ומה שהתוספות כתבו שמכאן נהגו לשבור זכוכית בנישואין עכ"ל כוונתם לטעם זה ולמנהג הנזכר בראב"ן וברוקח ולא לזכר למקדש דוקא, ואינו שוה למנהג שלנו לשבור כוס לעשות זכר למקדש שהובא ברמ"א ובדרכי משה הארוך באורח חיים סימן תק"ס בשם הכלבו.

ובערוך השלחן כתב שהאיסור למלא שחוק פיו הוא כשעוסק בשמחה וכו' עם אחרים, ולפי זה אפשר לתרץ את המעשים של הלולי דמר בריה דרבינא ושל רב אשי שחמירי הלולי דרבנן שהם רבים מאשר שמחתם של אביי ושל רבי ירמיה ששמחו לבדם בלי אחרים. ונראה שהוא מפרש שמאמר רבי יוחנן קאי על המעשים שבהלולי שבסמוך ולא על המעשים של אביי ורבי ירמיה שקדמו להם, ולפי זה גם מתורצת למה התקיפו רבה ורבי זירא את אביי

ורבי ירמיה מוגילו ברעדה ובכל עצב יהיה מותר ולא ממאמר רבי יוחנן, כיון שאין דברי רבי יוחנן אלא במשמח עם אחרים. ואולם בערוך השלחן לא גילה מקורו לחילוק זה, ואף שלכמה ענינים שמחת רבים חמורה משמחת יחיד ולדוגמא בתקון גדול אצל שמחת בית השואבה שבמסכת סוכה דף ג"א עמוד ב', מכל מקום מאמר רבי יוחנן שאסור למלא שחוק פיו אינו משמע שתלוי ברבים במה שאמר אסור לאדם וכו' משמע גם ליחיד וכן אמרו עליו על ריש לקיש וכו' משמע לבדו, ומלשון או ימלא שחוק פינו בלשון רבים אין ראייה כי גם וגילו ברעדה נאמר בלשון רבים ואף על פי כן התקיף רבה לאביי שהיה ביחיד. וכל שכן קשה לפי לשון הרי"ף והרא"ש שתלו קפידתם של רבה ושל רבי זירא במאמר רבי יוחנן.

על כן נראה שרבנן שבהלולי דמר בריה דרבינא ושל רב אשי לא היו עוסקים באותה שעה בשמחת חתן וכלה, וזהו שאמרו חזנהו לרבנן דקבדחו טובא עכ"ל שהוא פועל עומד ופרושו שהיו שמחים ולא משמחים באותה שעה וכמו בכל חתונה שאי אפשר להתעסק כל העת בשמחת חתן וכלה. והחילוק הוא שאף על פי שסעודת חתן וכלה נקראת כולה סעודה של מצוה, מכל מקום כיון שאינם מקיימים פעולת מצוה כל שעה שפיר יכולים להמשך אחרי השמחה ולשכוח את הבורא כלשון רבנו יונה, או לבוא לידי קלות ראש וכמו שנראה ששכיה בהרבה חתונות, מה שאין כן אביי ורבי ירמיה שהיו מניחים תפילין ולכן פעולת המצוה מגנת עליהם. וזהו שבהקדמה לספר חרדים בתנאי הרביעי הביא שהאר"י היה שמח בעשיית כל מצוה שמחה גדולה לאין תכלית עכ"ל ששמח בפעולה של מצוה. ומכאן לדברי הט"ז שכתב שאפילו בשמחה של מצוה כגון בחתונה או בפורים מ"מ לא ימלא פיו שחוק עכ"ל, שנראה שכוונתו בחתונה כנ"ל וכן בפורים משמע שעוסק בשמחה הכללית של היום, מה שאין כן מי ששמח במקרא המגילה או במשלוח מנות או שאר פעולות מצוות עשה שפיר יכול למלא שחוק פיו. ולפי זה סרה מהט"ז הקושיא ממעשה של אביי ודברי רבנו יונה שבארנו בטעם הא', כי לא בא הט"ז אלא לאסור שמחה כללית בעבודת ה' כמו שכתב ששמחת דוד לפני ארון ברית ה' ושמחת בית השואבה אסורות בזמן הגלות, מה שאין כן שמחה בעשיית מצוה

מותרת ולכן שפיר קא בדח אביי. ומכל מקום להלכה לא נראה לחלק כן אלא שגם שמחה בעבודת ה' מותרת וכמו שכלל הרמב"ם את שניהן שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן וכו' עכ"ל, וכן לפי שאר טעמים שבארנו ולדעת רוב ראשונים שמעיקרא לא אסר רבי יוחנן למלא שחוק פיו בשמחה של מצוה.

ואף על פי כן אין ראוי לשמוח יותר מדי בשמחה כללית של עבודת ה' אלא מי שידוע בעצמו

שלא ישכח את המצוה או יבוא לידי קלות ראש, כמו שבשמחת בית השואבה רקדו רק חסידים ואנשי מעשה אבל שאר העם לא ועיין במלאכת שלמה ותפארת ישראל במסכת סוכה פרק ה' משנה ד'. ושלא כמקצת קהילות שבלייל שמחת תורה מזמרים נגוני יום כפור בתפלה בנימת ליצנות ועוברים על וגילו ברעדה, והנערים קושרים ציציות זו לזו ונוגעים בחלול יום טוב או שבת.

יהודה הרצל הנקין

רב אזורי

סימן יז

צורת הפתח מישוב לישוב דרך הכבישים

בי"ה, מ"ז אייר תשל"ז

לרב אחד

המתחיל אילימא שמשם מקור הדין, שכתבו לשון חצר המוקף לדירה ולא הזכירו דיורים. אבל מוכרחים לפרשו כמו שכתבתי וזהו ששינה הרא"ש את הלשון, וכן העתיק ברבנו ירוחם בנתיב י"ב בלשון התוספות מבוי שיש בו דיורין עיי"ש, וכן הבינו האחרונים עיין בהגהות בעל מלא הרועים על הש"ס שם ובחזון איש סימן ו' סעיף קטן י"א שהשיג גם כן על הקרבן נתנאל.

חבר אחד מן המשקים בקש מאתי לכתוב לכבודו מה שעוררתי לו בענין צורת הפתח המחברת את המשקים בעמק בית שאן, שאינה מועילה לפי מה שנפסק בשלחן ערוך אורח חיים סימן שס"ב סעיף י' שצוה"פ צריכה להיות בחצר ומבוי שיש בהם דיורין ולא בבקעה. עיין ברא"ש במסכת ערובין פרק א' סימן י"ג מקור הדברים, ומוכח שאינו ענין למוקף לדירה או אינו מוקף לדירה שהרי שיירא עצמה נקראת מוקפת לדירה כמו שכתב רש"י בדף ט"ז עמוד ב' וכן באור זרוע ועוד ראשונים ומוסכם באחרונים וכן פסי ביראות נקראים מוקפים לדירה, ואף על פי כן פסל צורת הפתח בשיירא ובפסי ביראות לתרוץ השני ומוכח שאינו ענין למוקף לדירה אלא שצריכים דיורים קבועים ממש כחצר ומבוי, וזהו שכתב כן בשלחן ערוך בלשון זה. אבל כביש אין בו דיורים וצורת הפתח אינה מועילה לו ולא מהני מה שנדון אותו לפתח ולבסוף הוקף לעיר או למשקים.

ומה שסתם בשלחן ערוך כלשון השני ברא"ש ובתוספות ואף שנראה שכן דעתם להלכה הלא רוב הראשונים לא הביאו התוספות הווי שיש שהביאו קושית התוספות אבל השמיטו התרוץ השני עיין ברשב"א ובריטב"א, אף על פי כן אי אפשר לזו מפקס השלחן ערוך, שהרי לרמב"ם וחבל ראשונים אשר אתו בלאו הכי צורת הפתח אינה מועילה מארבע רוחות וגם דעת הריטב"א כן ולכן פסק בשלחן ערוך כדעת הרמב"ם והרא"ש וכן הלכה פשוטה.

ודברי הקרבן נתנאל באות ה' תמוהים לע"ד ואולי נמשך מלשון התוספות דף י"א בדבור

אבל התקנה בנדון היא לפרוץ בין צורת הפתח של המשקים לבין צורת הפתח שעל הכביש וכן בין הקטע של סמוך לעיר בית שאן לעיר,